

Izabela Domańska, Piotr Binczyk

Przestrzeń tętniąca życiem : rola festiwali w ożywianiu przestrzeni publicznej małego miasta na przykładzie Uniejowa

Biuletyn Uniejowski nr 2, 139-148

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NOTATKI

Izabela DOMAŃSKA, Piotr BINCZYK*

**PRZESTRZEŃ TĘTNIĄCA ŻYCIEM – ROLA FESTIWALI
W OŻYWIANIU PRZESTRZENI PUBLICZNEJ MAŁEGO MIASTA
NA PRZYKŁADZIE UNIEJOWA**

WSTĘP

Akcentowanie obecności człowieka w przestrzeni publicznej małego miasta może następować m.in. przy okazji organizacji różnego typu festiwali. W trakcie okresowego napływu dużej liczby turystów, przestrzeń publiczna musi spełniać specyficzne warunki nie tylko dla ludności autochtonicznej, ale i napływającej.

Zarówno mieszkańcy, jak i turyści stają się użytkownikami przestrzeni publicznej, w szczególności w trakcie trwania festiwali. Obok procesów historyzacji, sakralizacji i estetyzacji zachodzących w przestrzeni publicznej, autorzy skoncentrowali się więc na animacji czy też festiwalizacji przestrzeni publicznej małego miasta¹.

CEL I METODY BADAŃ

Celem opracowania jest przedstawienie festiwali jako działań służących aktywizowaniu przestrzeni publicznych, ich kreowaniu oraz ożywianiu, a ponadto przedstawienie ich jako działań zwiększających okresowy napływ turystów do Uniejowa. Drugim ważnym celem było zidentyfikowanie przestrzeni publicznych, w których odbywają się owe festiwale.

* Izabela Domańska, mgr, doktorantka, Katedra Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź; Piotr Binczyk, mgr, doktorant, Katedra Gospodarki Przestrzennej i Planowania Przestrzennego, Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Kopcińskiego 31, Łódź 90–142.

¹ M. Czepeczyński, *Przestrzeń publiczna jako forma reprezentacji społeczności lokalnych. Między hibernacją a animacją centrów małych miast woj. Pomorskiego*, [w:] K. Heflner, T. Marszał (red.), *Przestrzeń publiczna małych miast*, Studia KPZK PAN, t. 144, wyd. KPZK PAN, Warszawa 2012, s. 15.

Dla osiągnięcia przedstawionego celu wykorzystano obserwację uczestniczącą zarówno w trakcie trwania festiwalu (Indiańskie Lato – Święto Alei im. Sat-Okha 14 sierpnia), jak i w dni wolne od festiwalu (m.in. 27–30 czerwca). Ponadto dokonano analizy materiałów wizualnych uzyskanych z archiwum miasta Uniejowa, zdjęć udostępnionych przez Panią Karolinę Smętkiewicz oraz zdjęć wykonanych przez autorów niniejszego artykułu. Analiza zdjęć ma duże zastosowanie w etnografii, antropologii, semiologii, psychologii społecznej czy wreszcie geografii kultury². W trakcie analizy wykorzystania miejskiej przestrzeni publicznej oraz miejsca festiwalu w tej przestrzeni przeanalizowano 120 zdjęć.

Przestrzeń publiczna jest pojęciem, które jest definiowane w różnych kategoriach (społecznych, ekonomicznych czy przestrzennych), przez różne grupy naukowców³. Przestrzenią publiczną nazywać będziemy ten fragment przestrzeni miejskiej, który – poprzez sposób urządzenia oraz lokalizacji w strukturze urbanistycznej – przeznaczony jest na potrzeby realizacji bezpośrednich kontaktów między uczestnikami życia społecznego, a także innych potrzeb społecznych korzystających z niego zbiorowości, pozostając jednocześnie fizycznie dostępnym dla wszystkich zainteresowanych osób. Fizyczna dostępność przestrzeni może być ograniczana czasowo z uwagi na kwestie bezpieczeństwa bądź sposób jej wykorzystania⁴.

Przestrzenią publiczną jest wobec tego miejsce transmisji różnych produktów materialnych i niematerialnych, zaspokajających różnorodne potrzeby zarówno społeczności lokalnych, jak i ponadlokalnych, zachęcające do pośredniej interakcji między jednostkami i grupami społecznymi, stanowiące dobro wspólnie użytkowane.

W artykule skupiono się tylko na jednym z rodzajów przestrzeni otwartych (obok przestrzeni prywatnej i społecznej), którą stanowi przestrzeń *stricte* publiczna oraz jej rodzaj – przestrzeń kulturowa, wyróżniona z uwagi na istniejący w Uniejowie zespół parkowo-zamkowy wpisany do rejestru zabytków, stanowiący przestrzeń publiczną wyznaczoną w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Uniejów* oraz biorący udział w festiwalach omówionych w dalszej części artykułu. Przestrzeń publiczna typu kulturowego jest domeną władz miasta, tworzy system miejsc o dużej atrakcyjności funkcjonalnej i dostępności dla wszystkich bez ograniczeń⁵.

² G. Rose, *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010.

³ Zob. W. Maik, *Przestrzeń publiczna w mieście: Pojęcie, ujęcie badawcze, funkcje i ewolucja zjawiska*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Przestrzeń publiczna miast*, Wyd. UŁ, Łódź 2011, s. 9–15.

⁴ P. Lorens, *Tematyca przestrzeni publicznej miasta*, Wyd. Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2006, s. 30.

⁵ J. M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 41.

UNIEJÓW – CHARAKTERYSTYKA MIASTA

Miasto Uniejów położone jest w gminie miejsko-wiejskiej, w północno-zachodniej części województwa łódzkiego, przy granicy z województwem wielkopolskim, w odległości ok. 60 km od centrum Łodzi. Powierzchnia miasta wynosi 12,23 km², liczba ludności 2932 mieszkańców (stan na 2009 r.), a gęstość zaludnienia 240 os./km².

Pierwsze wzmianki o Uniejowie pochodzą z 1136 r., około 1285 r. uzyskał on zaś prawa miejskie. Aktualnie Uniejów pełni funkcję administracyjno-usługową, ośrodka obsługującego zaplecze rolnicze⁶. We wrześniu roku 2011 decyzją ministra zdrowia⁷, obszar gminy Uniejów uzyskał zgodę na prowadzenie lecznictwa uzdrowiskowego. Głównym czynnikiem rozwoju obszaru uniejowskiego jest turystyka z dominującą turystyką uzdrowiskową oraz rekreacyjną.

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA UNIEJOWA

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Uniejów za przestrzenie publiczne uznano zespół parkowo-zamkowy w Uniejowie, obszar położony na prawym brzegu rzeki Warty od mostu do kładki dla pieszych w Uniejowie, stanowiący deptak spacerowy, rynek ze skwerem przed kościołem p.w. NMP, skwery – stanowiące zielen miejską na miejscu d. kościoła p.w. św. Mikołaja i Bożego Ciała oraz czynne cmentarze. W tym miejscu należałoby również wymienić, pominięte w ww. opracowaniu, plażę nad Wartą (fot. 1), ciągi jezdne, pieszo-jezdne i piesze, rzekę Wartę, dworzec PKS, obszary leśne oraz boisko piłkarskie.

Nie wszystkie wymienione przestrzenie publiczne Uniejowa użytkowane są w trakcie festiwali odbywających się w mieście. Wykorzystywane są bowiem głównie obszary zlokalizowane po zachodniej stronie Warty, z wyjątkiem Kasztelu Rycerskiego. Główną rolę odgrywają zespół parkowo-zamkowy w Uniejowie, teren położony na prawym brzegu rzeki Warty od mostu do kładki dla pieszych w Uniejowie, stanowiący deptak spacerowy, i wspomniane już plaża nad Wartą, ciągi jezdne, pieszo-jezdne i piesze, rzeka Warta, dworzec PKS oraz boisko piłkarskie.

Na skutek dynamicznego rozwoju inwestycji geotermalnych oraz zwiększania nakładów na turystykę, Uniejów staje się atrakcyjnym regionem wypoczynkowo-rekreacyjnym. Duża liczba festiwali w samym mieście powoduje konieczność kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznych (jakimi są zespół parkowo-zamkowy, skwery czy inne), a zarazem wymaga ożywiania tych przestrzeni poprzez różne festiwale i imprezy kulturowe.

⁶ J. Banasiak i in., *Funkcja turystyczna małych miast regionu łódzkiego (przykład Tuszyna, Strykowa i Uniejowa)*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja usługowa małych miast*, Wyd. UŁ, Łódź 2009, s. 73.

⁷ Zgodnie z decyzją nr 62 ministra zdrowia z 31.08.2011 r. będzie można wprowadzać następujące kierunki lecznicze: choroby ortopedyczno-urazowe, choroby układu nerwowego, choroby reumatologiczne, choroby naczyń obwodowych oraz choroby skóry.

Fot. 1. Plaża, rzeka Warta oraz kładka dla pieszych jako przestrzenie publiczne Uniejowa
Źródło: fot. P. Binczyk

FESTIWALE W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

Na podstawie kalendarza imprez gminy Uniejów na rok 2011 (tab. 1), można stwierdzić, że łącznie przygotowano tu 77 imprez, z czego najwięcej o randze lokalnej, bo aż 56, co daje średnio więcej niż jedną imprezę w tygodniu. Ponadto odbyło się pięć imprez o randze ogólnopolskiej, jedna o randze wojewódzkiej, siedem regionalnych oraz osiem powiatowych.

Największe znaczenie w kształtowaniu i ożywianiu przestrzeni publicznej Uniejowa mają cztery festiwale:

- Wiosenne Pow Wow Festiwal Pieśni i Tańca Ameryki Północnej odbywający się w kwietniu i organizowany głównie w Hali Sportowej, chyba że pogoda zezwala na przeprowadzenie imprezy na świeżym powietrzu;
- Ogólnopolskie Święto Wody odbywające się w czerwcu i organizowane na plaży uniejowskiej nad Wartą, na terenie Term Uniejowskich, na pobliskim boisku oraz na terenie zamkowym;
- Wielki Turniej Rycerski na Zamku w Uniejowie odbywający się w lipcu i organizowany zarówno na zabytkowym Zamku, jak i w Kasztelu Rycerskim znajdującym się nieopodal, również nad Wartą;
- Indiańskie Lato – Święto Alei im. Sat-Okha odbywające się w sierpniu i organizowane na boisku, a także na plaży.

Tabela 1. Liczba festiwali ze względu na ich rangę

Ranga	Liczba
Ogólnopolskie	5
Wojewódzkie	1
Regionalne	7
Powiatowe	8
Lokalne	56
Σ	77

Źródło: oprac. własne na podstawie kalendarza imprez gminy Uniejów (2011 r.)

OGÓLNOPOLSKIE ŚWIĘTO WODY

Ogólnopolskie Święto Wody jest przedsięwzięciem ogólnodostępnym, przeznaczonym dla dzieci, młodzieży i dorosłych, o szerokim zasięgu oddziaływania, uczestniczy w nim bowiem prawie 80 gmin z około 20 powiatów, z 4 województw położonych w dolinie rzeki Warty. Impreza służy upowszechnianiu informacji dotyczących zagrożeń wynikających z nieracjonalnego korzystania z zasobów wodnych i motywowaniu do działań przyjaznych środowisku naturalnemu, podejmowaniu racjonalnych działań na rzecz poprawy środowiska, prawidłowemu gospodarowaniu potencjałem wodnym oraz edukacji dotyczącej wykorzystania wód geotermalnych.

Fot. 2. Konkursy i zabawy w trakcie trwania Święta Wody
Źródło: archiwum Urzędu Miasta Uniejów

Podczas tego święta odbywają się występy znanych artystów estradowych, zespołów folklorystycznych, orkiestry dętej, orkiestry symfonicznej czy też występy kabaretów. Prezentowane są m.in. najpiękniejsze arie operetkowe i musicalowe. Niektóre występy odbywają się nie tylko na plaży, lecz także na boisku (usytuowanie sceny) czy też w tzw. amfiteatrze, a właściwie na balkonie zamku. W trakcie tego święta prezentuje się tu również Polski Ruch Przyjaciół Indian dający wiele występów. Ponadto przygotowywane są liczne konkursy, w których uczestniczą zarówno przyjezdni, jak i mieszkańcy (fot. 2), a wieczorem organizowana jest zabawa taneczna oraz pokaz pirotechniczny.

WIELKI TURNIEJ RYCERSKI NA ZAMKU W UNIEJOWIE I JARMARK ŚREDNIOWIECZNY

W lipcu, na Zamku w Uniejowie, odbywa się Wielki Turniej Rycerski, organizowany przez Bractwo Rycerskie, kierowany do miłośników i pasjonatów okresu średniowiecza. W trakcie turnieju inscenizowane są walki rycerskie (zarówno piechoty, jak i jazdy konnej), pokazy tańca średniowiecznego, czemu towarzyszą koncerty muzyki dawnej. Na terenie zamku i kasztelu rycerskiego (ulica Zamkowa) pojawiają się liczne stragany z wyrobami rękodzielniczymi (fot. 3), replikami dawnych broni czy biżuterii. Podczas trwania festiwalu bractwo rycerskie otrzymują z rąk burmistrza klucze do bram miasta. Oprócz samych pokazów turyści mogą uczestniczyć w różnego typu grach i zabawach przygotowywanych przez bractwo. Organizowane są konkursy luczników, możliwe jest strzelanie z maszyny oblężniczej, jaką jest trebusz, czy spożywanie posiłków w specjalnie przygotowanych obozach rycerskich bądź skosztowanie miodu pitnego.

Fot. 3. Ulica Zamkowa wypełniona straganami (w tle Kasztel Rycerski)
Źródło: archiwum Urzędu Miasta Uniejów

Na samym kasztelu organizowane są różnego rodzaju zabawy „plebejskie”, biesiady przy ognisku oraz gry w bule. Festiwal prezentuje wartości nie tylko

rozrywkowe, ale także i edukacyjne, w trakcie jego trwania przeprowadzane są bowiem interaktywne lekcje historii dla najmłodszych uczestników festiwalu. Prócz zajęć organizowanych w trakcie turnieju i Jarmarku Średniowiecznego, kasztel oferuje usługi specjalistyczne z zakresu balneologii (kąpiele solankowe, różane, itp.).

WIOSENNE POW WOW, FESTIWAL PIEŚNI I TAŃCA AMERYKI PÓLNOCNEJ ORAZ INDIAŃSKIE LATO – ŚWIĘTO ALEI IM. SAT-OKHA

W wiosennym festiwalu pieśni i tańca Indian Ameryki Północnej uczestniczyło ponad 250 osób⁸ związanych z Polskim Ruchem Przyjaciół Indian (PRPI), w tym około 50 tancerzy i tancerek. Sam festiwal odbywał się w budynku hali sportowej zespołu szkół w Uniejowie. Ogólnodostępne POW WOW skierowane jest do miłośników i przyjaciół Indian, aczkolwiek otwarty charakter powoduje, że cieszy się dużą popularnością wśród społeczności lokalnej i przyjezdnej. Prócz tańców i pieśni zespołów indiańskich, w trakcie trwania festiwalu prezentowane są również filmy z życia Indian Ameryki Północnej oraz pokazy sztuki indiańskiej (rzeźby, a także wyroby biżuteryjne).

W sierpniu tereny przy kompleksie termalno-basenowym pokrywają wigwamy i tipi z okazji święta imienia alei Sat-Okha. W roku 2011 tereny boiska sportowego MGKS Termy Uniejów/Ostrowsko były sceną pokazów tańców, pieśni i zabaw indiańskich (fot. 4). Przestrzeń publiczna wypełniana jest ruchem i dźwiękiem indiańskich rytmów, bawiąc zarówno mieszkańców Uniejowa, jak i turystów.

Fot. 4. Interaktywne zabawy z publicznością na boisku sportowym
Źródło: fot. P. Binczyk

⁸ http://www.ranores.w.szu.pl/Indianie_Powwow/powwow_uniejow2011.html.

PODSUMOWANIE

W analizie wykorzystania przestrzeni publicznej w trakcie festiwalu zwrócono uwagę na kilka aspektów związanych z głównymi festiwalami i postarano się odpowiedzieć na kilka pytań:

- gdzie odbywają się festiwale?
- kto uczestniczy w festiwalach?
- jak festiwale wpływają na stymulowanie przestrzeni publicznej?

Zgodnie z założeniami Jałowieckiego i Szczepańskiego⁹, uspołecznienie fizycznej przestrzeni to zmanifestowanie w niej obecności człowieka, jego codziennych i świątecznych zachowań. Najlepiej te słowa oddają dwa zdjęcia wykonane w zbliżonym odstępie czasu, jedno w trakcie trwania festiwalu, drugie zaś cztery dni po festiwalu Indiańskie Lato – święto alei im. Sat-Okha (fot. 5).

Widać wyraźną różnicę w liczbie ludności obecnej na plaży, przy boisku piłkarskim, gdzie odbywa się festiwal, oraz w restauracji nad plażą. Festiwale powodują czasowy napływ dużej liczby ludzi z okolic Uniejowa, z obszaru aglomeracji łódzkiej, jak i z sąsiednich województw (wielkopolskiego oraz kujawsko-pomorskiego). Takie nagromadzenie turystów wymaga należytego zaprojektowania i udostępniania przestrzeni publicznej. Brak odpowiedniego parkingu powoduje, że turyści parkują samochody przy plaży w sąsiedztwie Warty oraz boiska piłkarskiego (fot. 5). W obszarach o dominującej funkcji usług publicznych (a do takich zaliczono Uniejów po decyzji ministra zdrowia o przyznaniu prawa prowadzenia lecznictwa uzdrowskiego – przyp. autorów), przestrzeń publiczna wymaga troskliwego zaprojektowania z uwzględnieniem sytuacji typowej dla miejscowości, która pretenduje do rangi uzdrowiska i „konkurencji” dla Ciechocinka. Należy podkreślić, że stan tej przestrzeni świadczy o standardzie i atrakcyjności przestrzennej całej miejscowości¹⁰.

Fot. 5. Plaża w trakcie trwania festiwalu 14 sierpnia (z lewej), plaża w dniu 18 sierpnia (z prawej)

Źródło: fot. P. Binczyk, K. Smętkiewicz

⁹ B. Jałowiecki, M. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wyd. Scholar, Warszawa 2006, s. 161.

¹⁰ K. Węclawowicz-Bilska, *Przestrzeń publiczna w miastach o dominującej funkcji usług specjalistycznych*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” [Kraków] 2010, z. 6, s. 270.

Skoncentrowanie festiwali w okolicach terenów termalno-basenowych oraz założenia parkowo-zamkowego, powoduje izolację nowo wykreowanej przestrzeni publicznej od historycznego centrum miasta. W trakcie trwania imprez, centrum (stary rynek) pełni funkcję jedynie komunikacyjną dla turystów, którzy podążają w kierunku dworca PKS bądź do punktów gastronomicznych czy małych placówek handlowych. Wykreowanie nowej przestrzeni publicznej spowodowało, że rynek przestaje być istotnym elementem wpływającym na wizerunek i promocję Uniejowa.

Festiwale promują Uniejów jako ośrodek o dominującej funkcji turystycznej. Dzięki pięciu festiwalom o randze ogólnopolskiej, miasto jest miejscem odwiedzin turystów z całej Polski (stan na rok 2011). W trakcie trwania tych imprez następuje okresowy, ale bardzo duży napływ turystów, jak na miasto liczące trzy tysiące mieszkańców. Średnio turyści stanowią tu wówczas od 8 do 12% ogólnej liczby ludności.

W czasie trwania święta alei im. Sat-Okha zauważono zwiększone użytkowanie obiektów użyteczności publicznej, w tym obiektów rekreacyjnych, takich jak termy, kasztel rycerski czy założenie parkowo-zamkowe.

Potwierdzeniem istotnego wpływu festiwali na strukturę, funkcjonowanie i ożywianie przestrzeni publicznej Uniejowa, jest ich wykorzystanie w hasle promocyjnym *Uniejów: miasto Wody, Indian i Rycerzy*, a także w kreowaniu obrazu miasta.

Bibliografia

- Banasia J., Kowara S., Kraszewska A., *Funkcja turystyczna małych miast regionu łódzkiego (przykład Tuszyna, Strykowa i Uniejowa)*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja usługowa małych miast*, Wyd. UL, Łódź 2009.
- Chmielewski J. M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
- Czepeżyński M., *Przestrzeń publiczna jako forma reprezentacji społeczności lokalnych. Między hibernacją a animacją centrów małych miast woj. Pomorskiego*, [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Przestrzeń publiczna małych miast*, Studia KPZK PAN, t. 144, Warszawa 2012.
- Jałowicki B., Szczepański M., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wyd. Scholar, Warszawa 2006.
- Lorens P., *Tematyzacja przestrzeni publicznej miasta*, Wyd. Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2006.
- Rose G., *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Węclawowicz-Bilska K., *Przestrzeń publiczna w miastach o dominującej funkcji usług specjalistycznych*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2010, z. 6.

Źródła internetowe:

http://www.ranores.w.szu.pl/Indianie_Powwow/powwow_uniejow2011.html

LIVELY SPACE – THE ROLE OF FESTIVALS IN REVITALIZE PUBLIC SPACES OF LITTLE CITY FOR EXAMPLE UNIEJÓW

Summary

The aim of this paper is to present festivals, serving as operations activating public spaces and increasing the periodic influx of tourists to Uniejów. Due to the dynamic development of geothermal investments and increase investment in tourism, Uniejów region becomes an attractive place to leisure and recreation. A large number, of events (over 77 festivals) in the city (including 5 national festivals) requires not only the physical shape of public spaces (such as squares, parks, castle and others), but also must socialize physical public space for cultural purposes.

It's more dynamic festivals in Uniejów periodic tourist traffic for such a large number of tourists it is necessary to meet the conditions for the use of public space. Seasonal festivals (POW WOW Spring Festival of Song and Dance Company of North America, National Water Festival, the Grand Knight of the Castle Tournament in Uniejów, Indian Summer – Day Avenue of them. Tue-Okha), enliven the newly created city space. Designed around recreational areas, must be not only friendly but clear to read.

The public space around the term is diverging from the historical center of novelty, which integrate with the rest of the city is extremely difficult.